Marta ISTRATI

DIGLOSIA ŞI BILINGVISMUL: CONCEPTE DE BAZĂ

Ca disciplină autonomă, cu un domeniu propriu de investigație, sociolingvistica este o știință în plină dezvoltare, în cadrul căreia s-au constituit o serie de concepte teoretice de bază.

Două dintre acestea, cu evidente tangențe, sunt „diglosia" și „bilingvismul".

Termenul „diglosie" a fost utilizat pentru prima oară în 1928 de către elenistul francez Jean Psichari, care a descris exemplul grecesc, diglosia occitană în epoca trubadurilor, franceza normativă și franceza populară.

În 1959 Charles Ferguson a utilizat termenul „diglosie" pentru a desemna coexistența a două variante profund divergente ale aceleiași limbi. Din punct de vedere semantic, termenul latin „bilingvism" și cel grecesc „diglosie" sunt identici.

André Martinet considera că alegerea acestui termen se explică ușor pentru cei ce identifică elementul „lingv-", din „bilingvism", cu „limbă oficială" (<fr. „langue", engl. „language"), pe când elementul grecesc „-gloss-" nu impune, în mod necesar, noțiunea unei „limbi adevărate" (<fr. „vraie langue")[1].

Definiția completă dată de Ferguson termenului „diglosie" este următoarea: „*DIGLOSIA is a relatively stable language situation in which, in addition to the primary dialect of the language (which may include a standard or regional standards), there is a very divergent, highly codified (often grammatically more complex) superposed variety, the vehicle of a large and respected body of written literature, either of on earlier period or in another speech community, which is learned largely by formal education and is used for most written and formal spoken purposes, but is not used by any sector of the community for ordinary conversation*"[2].

Pentru a caracteriza diglosia, Ferguson a selectat patru comunități lingvistice și limbile lor definitorii („defining

BDD-A20650 © 2007 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:52 UTC)

languages" – limbi considerate tipice pentru fenomenul diglosiei): germana elveţiană, araba, creola haitiană, greaca.

Varianta suprapusă în diglosie a fost numita **varianta H** (<engl. „high" = elevat, superior), iar dialectele regionale au fost numite **variante L** (<engl. „low" = de jos, inferior).

Lingvistul american a propus nouă trăsături[3] definitorii ale diglosiei (dintre care şase sunt de natură sociolingvistică şi trei gramaticale) şi anume:

1. Funcţie (Founction)
2. Prestigiu (Prestige)
3. Moştenire literară (Literary heritage)
4. Achiziţie (Acquisition)
5. Standardizare (Standardization)
6. Stabilitate (Stability)
7. Gramatică (Grammar)
8. Lexicon (Lexicon)
9. Fonologie (Phonology)

Cea mai importantă trăsătură de natură sociolingvistică este complementaritatea funcţională a celor două variante – H şi L – care apar in diverse situaţii de comunicare[4], cum ar fi:

	H	**L**
Predica din biserică sau moschee	x	
Instrucţiuni pentru servitori, chelneri, muncitori, funcţionari		x
Scrisori particulare	x	
Cuvântare politică	x	
Prelegere universitară	x	
Conversaţie în familie, cu prieteni, colegi		x
Emisiuni de ştiri la radio	x	
Teatru radiofonic popular		x
Articol de fond, relatarea ştirilor, explicaţii la fotografii din ziare	x	
Titluri de caricaturi politice		x
Poezie	x	
Literatură folclorică		x

Varianta H este considerată mai prestigioasă de către vorbitori; tradiţia impune utilizarea variantei H în creaţiile literare; H este achiziţionată mai ales prin intermediul educaţiei oficiale; în toate limbile definitorii, varianta H beneficiază de studii descriptive şi normative; posibilitatea utilizării unor forme de comunicare intermediare între H şi L, precum şi a împrumuturilor din H şi L, conferă diglosiei o anumită stabilitate; structura gramaticală a variantei H diferă într-o anumită măsură de cea a variantei L; în partea comună a vocabularului variantelor H şi L pot fi identificate multe elemente lexicale perechi, existând însă şi părţi complementare; pot fi constatate diferenţe şi între sistemele fonetice ale H şi L.

Considerând esenţial faptul că în comunităţile diglosice varianta înaltă nu este niciodată un idiom matern, A. de Vincenz propune lărgirea definiţiei lui Fer-

BDD-A20650 © 2007 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:52 UTC)

guson în sensul includerii tuturor situațiilor în care există specializarea funcțională, indiferent dacă variantele coexistente aparțin aceleiași limbi sau reprezintă limbi diferite, înrudite sau nu[5].

După caracterizarea inițială a diglosiei dată de Ferguson, cercetătorul Fishman identifică mai multe tipuri de relații lingvistice dintre varianta H și varianta L, stabilind următoarele patru configurații posibile:

1. H este limbă „clasică", L este limbă vernaculară, amândouă fiind înrudite;
2. H este limbă „clasică", L este limbă vernaculară, cele două nefiind înrudite;
3. H este limbă scrisă / oficială, L este vernaculară, limbile nefiind înrudite;
4. H este limbă scrisă / oficială, L este vernaculară, limbile fiind înrudite;

Unii cercetători identifică cazuri de coexistență în aceeași comunitate a trei varietăți. În Tunisia, de exemplu, în distribuție diglosică se află araba clasică și araba tunisiană, însă și franceza are funcțiile sale. Asemenea situații au fost numite ***triglosie***. Referindu-se la cazurile când mai multe variante sunt în relații funcționale complementare (Singapore, Malaysia), sociolingviștii utilizează și termenul ***poliglosie.*** Este, astfel, evident că diglosia diferă de simpla utilizare complementară a dialectului și a limbii standard, dobândind trăsături specifice în diverse situații.

În anumite comunități lingvistice, diglosia se îmbină cu un alt fenomen, ***bilingvismul***, astfel că situația devine mai complexă.

Majoritatea sociolingviștilor observă caracterul relativ al bilingvismului.

Einar Haugen, unul dintre fondatorii sociolingvisticii, consideră ca fiind bilingvism situația când vorbitorii unei limbi pot „produce" complet o vorbire „cu sens", în altă limbă[6].

Uriel Weinreich dă următoarea definiție: „Practica folosirii alternative a două limbi va fi numită BILINGVISM, iar persoanele implicate, BILINGVE"[7].

Francis William Machey observă că „fenomenul bilingvismului este ceva absolut relativ, prin urmare, trebuie să considerăm bilingvismul drept o utilizare alternativă a două sau mai multe limbi de către același individ"[8].

Astfel, caracterul prea larg sau prea îngust al acestor definiții poate conduce la confundarea unor tipuri de bilingvism cu diglosia.

Problema dată a fost studiată încă din 1967 de Fishman, care susține că o oarecare relație între bilingvismul individual și diglosia socială nu este necesară. Fiecare dintre aceste două fenomene poate exista fără celălalt. Fishman (1972) schematizează în felul următor această relație:

		Diglosia	
		+	–
Bilingvism individual	+	1. diglosie cu bilingvism	3. bilingvism fără diglosie
	–	2. diglosie fără bilingvism	4. nici diglosie, nici bilingvism

BDD-A20650 © 2007 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:52 UTC)

Primul caz caracterizează comunităţile lingvistice în care aproape fiecare vorbitor este capabil să utilizeze ambele limbi (variante) – H şi L – cu funcţii diferite. În cel de-al doilea caz – diglosia fără bilingvism – vor exista două limbi în arii geografice aparte, un grup al locuitorilor va vorbi o limbă, celălalt grup – altă limbă. Există şi comunităţi bilingve în care limbile nu sunt utilizate cu funcţii diferite, bilingvismul nefiind însoţit de diglosie. Ultima situaţie poate fi explicată prin două exemple: în unele societăţi lingvistice limba maternă a fost exterminată, ajungându-se la monolingvism; în alte comunităţi, limba minoritară continuă să fie utilizată cu toate funcţiile.

Fishman deosebeşte *diglosia teritorială* (unei limbi i se oferă statut oficial într-o arie geografică, cealaltă limbă are statut oficial în interiorul altei arii) şi *diglosia personală* (termen folosit pentru a descrie grupurile minoritare care nu pot pretinde la principiul lingvistic teritorial)[9].

Heinz Kloss sugerează, de asemenea, posibilitatea de a extinde noţiunea de diglosie, distingând *diglosia internă,* referitoare la limbi înrudite, şi *diglosia externă,* referitoare la limbi neînrudite.

Uriel Weinreich considera că, de obicei, bilingvi sau diglosici devin reprezentanţii mobili ai societăţii, adică persoanele capabile să treacă dintr-o clasă socială în alta. Prin urmare, diglosia şi bilingvismul prezintă atât o reflectare în plan individual a situaţiei lingvistice existente la un moment dat într-o societate, cât şi consecinţa cumulării de către individ a câtorva roluri sociale.

Problema dihotomiei ambigue „bilingvism / diglosie" i-a preocupat mult şi pe sociolingviştii francezi.

Pentru a combate falsa şi simplificatoarea teorie că în cazul bilingvismului este o situaţie de echilibru lingvistic, fără variante, iar diglosia, din contra, este o ierarhizare, André Tabouret-Keller accentuează existenţa diferitor tipuri şi niveluri ale bilingvismului, făcând mai ales distincţia dintre cel compus şi cel coordonat, termeni introduşi de către Fishman în 1971. Sistemul bilingvismului compus caracterizează, de exemplu, copiii proveniţi din familii bilingve, ce au achiziţionat şi utilizează cele două limbi în aceleaşi situaţii şi cu aceleaşi persoane. Iar în cazul bilingvismului coordonat, a doua limbă este învăţată ulterior, în cursul şcolii sau al activităţii profesionale, ceea ce facilitează separarea celor două sisteme lingvistice[10].

Astfel, bilingvismul compus sau mixt corespunde, într-o oarecare măsură, unei situaţii de diglosie, căci două limbi se întâlnesc într-un context. Această situaţie va fi considerată însă bilingvism şi nu diglosie, conform criteriilor înaintate de Ferguson, dacă limbile nu vor fi înrudite şi vor fi situate la acelaşi nivel funcţional.

Sociologii nu exclud existenţa situaţiilor când cele două limbi sunt în relaţie de posibilă substituţie reciprocă, dar majoritatea pun la îndoială ideea că orice bilingv dispune în egală măsură de două sisteme coexistente. E. Haugen considera că însuşi fenomenul interferenţei demonstrează că individul nu posedă la acelaşi nivel cele două sisteme lingvistice[11].

BDD-A20650 © 2007 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:52 UTC)

Este sigur că nivelul la care vorbitorul posedă o limbă depinde de rolul acesteia pentru individ. Cu cât mai amplă este participarea persoanei la viaţa comunităţii lingvistice respective, cu atât mai profundă este cunoaşterea limbii. Deşi acesta nu este un factor determinant, totuşi el este în legătură directă cu repartizarea funcţiilor celor două sisteme lingvistice.

André Martinet a opus lingviştilor care considerau bilingvismul un fenomen individual, iar diglosia – unul colectiv ideea că există atât o „diglosie personală", cât şi un bilingvism colectiv.

Este evident deci că nu există un consens între lingvişti în ceea ce priveşte utilizarea termenilor „bilingvism" şi „diglosie". André Tabouret-Keller insistă asupra faptului că, în comparaţie cu bilingvismul, termenul diglosie a devenit sinonimul inegalităţii funcţiilor şi valorilor reprezentate de fiecare dintre limbile utilizate de aceeaşi comunitate[12].

André Martinet observă, în primul rând, pericolul tratării simpliste a acestei opoziţii binare, căci ea ascunde extraordinara varietate a situaţiilor în cauză şi, în al doilea rând, aceste fenomene trebuie ilustrate în dinamica lor[13].

La descrierea unei situaţii diglosice trebuie să se ţină cont cum se conjugă factorii politici, economici, sociali cu atitudinea personală a vorbitorilor faţă de limbă, conferindu-i acesteia un statut sociocultural particular în raport cu un alt idiom coexistent.

Chiar şi o analiză atât de sumară ilustrează elocvent complexitatea problemelor ce ţin de cele două fenomene sociolingvistice răspândite, diglosia şi bilingvismul, în special în situaţiile când acestea coexistă.

NOTE

[1] Martinet, André, *Bilinguisme et diglossie. Les avatars d'une dichotomie ambigue* // La Linguistique, 1982, 18, fasc. I, p. 7.

[2] Apud: Hymes, Dell, *Language in Culture and Society*, New York, 1964, p. 435.

[3] Ibidem, p. 429-439.

[4] Ibidem, p. 431.

[5] Apud: Ionescu-Ruxăndoiu, L., Chiţoran D., *Sociolingvistica. Orientări actuale*, Bucureşti, 1975, p. 22.

[6] Apud: Harding, E., Riley, Ph., *The Bilingual Family* / *A handbook for parents*, Cambridge, 1993, p. 22.

[7] Apud: Romaine, Suzanne, *op. cit.*, p. 11.

[8] Apud: Ionescu-Ruxăndoiu, L., Chiţonan, D., *op. cit.*, p. 40.

[9] Baker, Colin, *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*, Clevedon, Philadelphia, Adelaide, Multilingual Matters Ltd, 1993, p. 38-39.

[10] Apud: Charpentier, Jean-Michel, *Quand et ou parler de bilinguisme* // La Linguistique, vol. 18, fasc I, 1982, p. 69.

[11] Apud: Никольский, Л.Б., *Синхронная социолингвистика*, Москва, Наука, 1976, p. 91.

[12] Martinet, André, *op. cit.*, p.16.

[13] Tabouret-Keller, André, *Entre Bilinguisme et diglossie du malaise* // La Linguistique, 1982, 18, fasc I, p. 19.

BDD-A20650 © 2007 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:52 UTC)